

בס"ד 'בראשית' תשפ"ו. שנה ח', גיליון מס. 385 מהדורה מורחבת

"להבדיל... לאתת ולמועדים ולימים ושנים" (בראשית א', י"ד)
(תכלית המאורות)

בבריאת המאורות ביום הרביעי, מובאים חמשה פסוקים המתארים את בריאת המאורות ואת תכליתן. ונראה שבפסוקים אלו ישנן מספר כפילויות, ומתעוררות כמה שאלות בענייני לשון ותוכן.

(יד) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֶת בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה, וְהָיוּ לְאֹתָת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וּשְׁנִים.

(טו) וְהָיוּ לְמְאֹרֶת בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ, וְיִהְיֶה כֵן.

(טז) וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת שְׁנֵי הַמְּאֹרֶת הַגְּדֹלִים, אֶת הַמָּאֹר הַגָּדֹל לְמַמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְאֶת הַמָּאֹר הַקָּטָן לְמַמְשֶׁלֶת הַלַּיְלָה וְאֵת הַכּוֹכָבִים.

(יז) וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם, לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ.

(יח) וּלְמַשֵּׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וּלְהַבְדִּיל בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ, וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב.

שאלות לשון, נוסח ותוכן

א. בפסוק י"ד נאמר - 'יהי' ביחיד, ואילו בפסוק ט"ו - 'והיו' ברבים?

ב. בפסוק י"ד - 'מארת' חסר בלי וי"ו, ובפסוק ט"ו - 'למאורת' עם וי"ו. ובפסוק ט"ז שוב - 'המארת' חסר וי"ו.

ג. בפסוק י"ד כבר נאמר : "יהי מארת ברקיע השמים", אז למה בפסוק ט"ו שוב : "והיו למאורת ברקיע השמים"? אמנם התכלית בשני הפסוקים היא אחרת בפסוק י"ד : "להבדיל בין היום ובין הלילה", ואילו בפסוק ט"ו : "להאיר על הארץ", אך היה אפשר לצרף אותם יחד בפסוק אחד. כמו שבפסוק י"ד מופיעה במצורף תכלית נוספת : "והיו לאתת ולמועדים ולימים ולשנים", בלי להוסיף שוב את המילים : "למאורת ברקיע השמים, בין המילה - 'והיו' למילים - 'לאתת ולמועדים ולימים ולשנים'". והיה אפשר להביא את שלושתם ביחד בצורה זו : "ויאמר אלהים יהי מארת ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה, והיו לאתת ולמועדים ולימים ושנים. והיו להאיר על הארץ ויהי כן".

ד. למה צריך להוסיף את המילה - "והיו" לפני כל תכלית? לפני התכלית הראשונה בפסוק י"ד - 'יהי', לפני התכלית השניה שבהמשך פסוק י"ד - 'והיו', ולפני התכלית השלישית בפסוק ט"ו שוב - 'והיו'?

ובמיוחד, שבפסוקים י"ז - י"ח מובאים שלושת המטרות : "להאיר... ולמשול... ולהבדיל" ברצף, ורק וי"ו החיבור מחברת ביניהם.

ה. מה ההבדל בין המטרה של : "להבדיל בין היום ובין הלילה" שבפסוק י"ד, לבין המטרה של : "להאיר על הארץ" שבפסוק ט"ו.

ו. 'מלבי"ם' שואל, למה בפסוק י"ד נאמר : "להבדיל בין היום ובין הלילה", ואילו בפסוק י"ח נאמר : "ולהבדיל בין האור ובין החשך".

ונראה להוסיף ולשאול על נוסחים אלו, שמהם משמע, שכאילו היום והלילה, האור והחושך נוצרו והיו בתחילה, והמאורות באו בכדי להבדיל

ביניהם. והרי לאמיתו של דבר, המאורות הם שיוצרים את היום ואת הלילה, את האור ואת החושך.

ואמנם בפסוק י"ד שנאמר: **"וְהָיָה מְאֹרֹת בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה"**, ניתן להסביר, שתפקידם לגרום לקיומם, ולהבדיל ביניהם. אך בפסוק י"ח ששם מדובר שכבר נוצרו היום והלילה: **"וְלִמְשַׁל בְּיוֹם וּבְלַיְלָה וּלְהַבְדִּיל בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ"**, והמאורות מושלים ביום ובלילה, ומבדילים ביניהם, אז מה כוונת הדברים שתפקידם גם להבדיל בין האור ובין החושך, הרי בשעות היום יש אור, ובשעות הלילה יש חושך, וכבר נבדלים זה מזה?

כפילויות

ז. בפסוקים י"ד וט"ו מופיעות שלושת המטרות של המאורות שהן: **להבדיל, לאותות וכו' ולהאיר**. ואילו בפסוקים י"ז וי"ח המטרות הן: **להאיר, ולמשול, ולהבדיל**. המטרה הראשונה והאחרונה באים בסדר הפוך, ואילו המטרה האמצעית שונה בשתי הרשימות, ברשימה הראשונה המטרה היא **לאותות ולמועדים ולימים ושנים**, וברשימה השניה המטרה היא **למשול**.

ח. בין שתי רשימות אלו מופיעה בפסוק ט"ז רק תכלית אחת - עניין ממשלת היום והלילה - **"אֶת הַמָּאֹר הַגָּדֹל לְמִמְשַׁלַּת הַיּוֹם וְאֶת הַמָּאֹר הַקָּטָן לְמִמְשַׁלַּת הַלַּיְלָה וְאֶת הַכּוֹכָבִים"**. ויש להבין את מהות ענין זה של ממשלה, שלא מוזכר בפסוקים י"ד - ט"ו, אך כן מוזכר בפסוק י"ח - **"ולמשל"**.

רעיון מרכזי

נראה, שבפסוקים אלו יש תיאור של בריאת המאורות הכולל **שלושה שלבים**, הבאים לידי ביטוי במילת מפתח השונה בכל אחד מהשלבים. השלב הראשון מפורט בפסוקים י"ד - ט"ו, ומתואר בפעלים - **"יהי" או "והיו"**. השלב השני מפורט בפסוק ט"ז, ומתואר בפועל - **"ויעש"**. השלב השלישי מפורט בפסוקים י"ז - י"ח, ומתואר בפועל - **"ויתן"**. לצורך הבהירות נראה את שלושת השלבים באמצעות טבלה:

שלב א'			
פסוקים	מילת מפתח	משפט פתיחה	תכלית הפעולה
י"ד - ט"ו	'יהי', 'והיו'	"וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים יְהִי מְאֹרֹת בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם"	1. "להבדיל בין היום ובין הלילה"
		"והיו"	2. "לאותות ולמועדים ולימים ושנים"
		"והיו למאורות ברקיע השמים"	3. להאיר על הארץ, ויהי כן"
שלב ב'			
פסוקים	מילת מפתח	משפט פתיחה	תכלית הפעולה
ט"ז	"ויעש"	"וַיַּעַשׂ אֱלֹקִים אֶת שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים"	1. "את המאור הגדל לממשלת היום, ואת המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים"

<u>שלב ג'</u>			
<u>פסוקים</u>	<u>מילת מפתח</u>	<u>משפט פתיחה</u>	<u>תכלית הפעולה</u>
י"ז - י"ח	"ויתן"	"ויתן אתם אלקים ברקיע השמים"	1. "להאיר על הארץ" 2. "ולמשל ביום ובלילה" 3. "ולהבדיל בין האור ובין החשך".

נפתח את הברור, במהות התכלית של - **למשול**, ומזה נגיע להסבר החלוקה לשלושה שלבי בריאה.

"ולמשל ביום ובלילה" (פסוק י"ח) - תכלית זו המופיעה בשלב השלישי מקבילה לתכלית המופיעה בשלב הראשון: **"והיו לאתת ולמועדים ולימים ושנים"**. ומכיוון שבשתי התכליות האחרות שבשני שלבים אלו, והן: להאיר ולהבדיל, ישנה זהות, נראה לומר, שישנה גם זהות בין התכלית של **'למשל'** לבין התכלית של: **"והיו לאתת ולמועדים ולימים ושנים"**, והתורה קיצרה בלשונה בפסוק י"ח ואמרה רק - **"למשל"**, אך התכוונה שהממשלה תבא לידי ביטוי בפרטים המובאים בפסוק י"ד שהם - **'לאתת ולמועדים ולימים ושנים'**. ואז נקבל שלש תכליות זהות, המובאות הן בשלב הראשון והן בשלב השלישי. ואפשר למצא סעד לרעיון זה בדברי **'רמב"ן'** שאומר: **"ואמר 'ולמשול ביום ובלילה'... והממשלה הוא מה שצווה 'והיו לאתת ולמועדים'."**

ומהי הזהות בין שתי תכליות אלו? נסביר זאת ע"י הגדרת המונח - **'מושל'**, כגורם שקובע ומכתיב לאנשים דרכי התנהגות. ומבחינה זו, גם למאורות מתאימה ההגדרה - **'מושל'**, כי הם מכתיבים לאדם דרכי התנהגות, וכמו שמפרט **רש"י** בהסברו לפרטים אלו: **'לאתת'** - כאשר המאורות לוקין זה סימן רע לעולם, ומסמן לאנשים שאינם מתנהגים בצורה ראויה, וצריכים לתקן את דרכיהם. **'למועדים'** - עתידים ישראל להצטוות על המועדות והם נמנים למולד הלבנה, והלבנה היא שקובעת להם מתי יש לחוג את חגי ישראל. **'ולמים'** - החמה משמשת חצי יום, והלבנה משמשת חצי יום, וביחד יום שלם, וכך האדם יכול לנהל את חייו על ידי חלוקת הזמן לימים. **'ושנים'** - על פי מהלך השמש קובעים את שנת החמה, ועל פי הלבנה קובעים את שנת הלבנה, וע"י התאמה ביניהם ע"י שנים מעוברות, קובעים את חלוקת הימים לשנים, וחלוקה זו מסדרת לאדם את התנהגותו בעניינים שונים.¹ **ובזה ענינו על שאלה ח', ועל החלק השני שבשאלה ז'.**

"את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה" (פסוק ט"ז) - על פי הנ"ל נסביר, שבשלב השני, שלב העשייה, מוזכר רק עניין המושל, ולא שני העניינים האחרים. כי שני העניינים האחרים של: להבדיל ולהאיר, אינם צריכים עשייה ותיקון מיוחדים, וברגע שה' אמר **'יהי' או 'והיו'**, מיד - **'ויהי כן'** והם נהיו, והיה בעצם מהותם שהם מאורות את היכולת, גם להבדיל בין היום ובין הלילה, וגם להאיר על הארץ. אך בכדי למשול על הארץ, שתהיה בהם היכולת לקבע את האותות, המועדים, הימים והשנים, אין זה מספיק שהם מאירים, אלא צריכים תיקון נוסף, שבא לידי ביטוי ע"י הפועל - **'ויעש'**, שמשמעותו - תיקון, ותיקון זה מכשיר אותם למלא את התפקידים הנוספים הללו.

1. **'אבן עזרא'** מסביר: **"לאותות - רגעים. ולמועדים - שעות"**. כנראה, רוצה לעשות התאמה בין ארבעת הדברים הללו שכולם קשורים לאורכי זמן: רגעים, שעות, ימים, שנים.

לפי זה נבין מדוע בתכלית הראשונה של - 'להבדיל' מופיע שם העצם - 'מאורות' : **'יהי מארת ברקיע השמים'**, וכן בתכלית השלישית של - 'להאיר' נאמר : **'והיו למאורת ברקיע השמים'**, כי שתי תכליות אלו נעשות ע"י עצם זה שהם **מאירים**. אך בתכלית השנייה של : **'לאתת ולמועדים ולימים ושנים'** לא מופיע שם העצם - **'מאורות'**, כי כדי למלא תכליות אלו לא מספיק שהם מאירים, אלא הדבר תלוי בסיבוב המאורות וביחסם לכדור הארץ. **ובזה ענינו על שאלה ג'.**

ולפי הנ"ל נסביר את שלושת השלבים בבריאת המאורות :

שלב ראשון - בשלב הראשון ה' בורא את המאורות ע"י אמירת הפעלים **'יהי' או 'והיו'** (שמופיע פעמיים). וכל שלושת הפעלים הללו מתייחסים למילה הראשונה - **'ויאמר'**, כאילו היה כתוב : **'ויאמר אלקים יהי מארת... ויאמר אלקים והיו לאתת... ויאמר אלקים והיו למאורת...'**. בשלב זה, המאורות הללו מקבלים את היכולת למלא את שלושת התכליות שלצורכם הם נבראו, ולכן צריך לכל תכלית לומר בנפרד את הפעלים הללו - **'יהי' או 'והיו'**, כי כל תכלית כזו הוא תכלית נפרדת, ושונה מהאחרת.² ובסוף שלב זה נאמר : **'ויהי כן'**, לומר שכך אכן נוצרו הוויות אלו ע"י האמירה כשלעצמה. **ובזה ענינו על שאלה ד'.**

שלב שני - שלב זה מתאר את תיקון המאורות למלא את תפקידם כמושלים, ויכולו לשמש לאותות, למועדים לימים ולשנים, ולכן מופיע הפועל - **'ויעש'** שמשמעותו תיקון, ומופיעה רק התכלית האמצעית של ממשלת היום וממשלת הלילה.³

שלב שלישי - לאחר שהמאורות נוצרו, ה' ממקם אותם במקומם המדויק ברקיע השמים, בכדי שיוכלו למלא את המטרות שבשבילן הם נוצרו. כי רק מיקום מדויק של השמש והירח ברקיע השמים, ומיקום מדויק של שניהם ביחסם לכדור הארץ, מסלול סיבובם ומהירות סיבובם, יתן את התוצאה המבוקשת בכדי למלא את יעודן, ולכן שלב זה פותח בפועל - **'ויתן'**.

ונסביר על פי הרעיון הנ"ל שאלות נוספות המתעוררות בפסוקים אלו :

'יהי מארת ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה' (פסוק י"ד) - שאלנו, מדוע נאמר כאן ביחיד - **'יהי'**, ואילו בשתי התכליות האחרות נאמר - **'והיו'** ברבים? ואפשר לומר, שלשתי התכליות האחרות זקוקים לשני המאורות, ולכן כתוב בהם - **'והיו'** ברבים. שהרי, לארבעת הפרטים שבתכלית השניה צריך את שניהם : **'לאתת'** -

2. **'רבנו בחיי'** מקשר מאורות אלו לשלב רוחני גבוה ואומר, שיתכן לפרש יהי מאורות - שאין המאורות האלה מכלל הגלגלים, אבל הם **מאורות רוחניים** מקבלי האורה מן האור הראשון, וגזר עתה במאמר הזה - **'יהי מאורות'**, שיתפשטו מן האור הראשון שהוא מאורות רוחניות שיהיו מאורות למאורות שעל הארץ.

3. **'חזקוני'** מקשר פסוק זה עם הפסוק הקודם, שהתכלית של המאורות להאיר על הארץ, ולעזור בגידול הפירות : **'לממשלת היום - על הפירות כדי לבשלם. לממשלת הלילה - כדי לצנן שלא יתלעו'**.

'רע'ב' מסביר שנאמר כאן - **'ויעש'**, כי נבראו כבר ביום ראשון כמו שפי' **'רש"י'** ביום ראשון נבראו וכו', וזאת העשייה היא תיקונם לתלותם ברקיע. אך ישנו קצת **קושי** בפירושו, כי אינו מסביר את מהות הפעולה הקודמת שנעשתה ביום הרביעי כאשר אמר אלקים - **'יהי'**. וכן, שאומר שהעשייה היא לתלותם ברקיע, אך לתלותם נאמר בפסוק י"ז - **'ויתן'**, ואילו - **'ויעש'** מובא בפסוק ט"ז בקשר לממשלת היום והלילה.

'אור החיים' הקדוש מסביר שהפועל - **'ויעש'** מתייחס למעשה הירח. שאחר שנתמעה הירח תיקן ה' וקבע מעשה חדש שקבע ממשלה לירח בלילה, כי ביום אין לה ממשלה לפני אור השמש. ועל פירושו **קשה**, שהרי בפסוק נאמר : **'ויעש'** את שני המארת הגדלים,

שהכוונה בו על ליקוי מאורות, יכול להיות בשניהם. **'למועדים'** - תלוי בעיקר בלבנה, אך גם השמש קובעת באיזה מועד יחול חג הפסח, ועושים זאת ע"י עיבור השנה. **'לימים'** - על פי שניהם, וגם **'לשנים'** - קובעים על פי שניהם, כדלעיל. וכן התכלית השלישית - **'להאיר על הארץ'** - שני המאורות מאירים על הארץ. אך בכדי **'להבדיל בין היום לבין הלילה'**, לא צריך את שניהם, מספיק שהשמש תזרח ביום, ובלילה לא יראו אותה, ונדע להבדיל בין היום ובין הלילה, גם אם אין לבנה, וכמו שיודעים להבדיל בין היום ובין הלילה, בימים שהלבנה מכוסה, ולכן נאמר בזה - **'יהי ביחיד, כי מספיק מאור אחד והוא השמש'**.⁴ **ובזה ענינו על שאלה א'.**

"לממשלת היום... לממשלת הלילה" \ **"ולמשל"** (פסוקים ט"ז וי"ח) - יש השואלים על הכפילות שבפסוקים אלו, אך לפי ההסבר שמדובר כאן בשלושה שלבי בריאה, מתברר שאין כאן כפילות אלא כל פסוק מדבר על שלב אחר.⁵

"מארת" \ למאורת" \ "המארת" (פסוקים י"ד, ט"ו, ט"ז) - יש השואלים, מדוע בפסוק י"ד נכתב - **"מארת"** חסר בלי וי"ו.⁶ ואמנם, בפסוק ט"ו מופיע - **"למאורת"** מלא, אך

ומשמע שהפועל 'ויעש' מתייחס גם לשמש ולא רק ללבנה, וכן שהפועל 'ויעש' מתייחס לעשיית שני המאורות הגדולים עוד לפני שהקטין את הירח.

בעל **'העמק דבר'** מסביר, שאלקים עשה את המאור הגדול לממשלת היום, שיהיה ממונה על גידולים שבטבעם ביום. וכן הרבה מיני אבנים טובות ומתכיות שנעשים ביום. ואת המאור הקטן לממשלת הלילה. ממונה על גידולים ומתכיות ואבנים שבטבעם להיעשות בלילה. ואת הכוכבים. גם המה מושלים כל א' על איזה פרט כידוע.

4. **במדרש רבה** (בראשית פרשה ו פסקה א) מבואר שנאמר 'יהי ביחיד כי בתחילה ה' תכנן שרק השמש תאיר על הארץ : **"ר' יוחנן פתח (תהלים קד) 'עשה ירח למועדים'.** אמר **רבי יוחנן** - לא נברא **להאיר אלא גלגל חמה בלבד**. אם כן למה נבראת **לבנה? למועדים**, כדי לחדש בחשבונה ראשי חדשים ושנים... עזריה בשם **רבי חנינא** אמר - לא נברא להאיר אלא גלגל חמה בלבד, א"כ למה נבראת לבנה - אלא מלמד שצפה הקדוש ברוך הוא שעתידין עובדי כוכבים לעשותן אלהות. אמר הקב"ה מה אם משחן שנים מכחישין זה את זה, עובדי כוכבים עושין אותן אלהות, אלו היו אחד על אחת כמה וכמה. רבי ברכיה בשם **רבי סימון** אמר - **שניהם נבראו להאיר** שנאמר 'והיו למאורות', ויתן אותם אלהים ברקיע השמים והיו לאותות - אלו שבתות. ולמועדים - אלו שלש רגלים, ולימים - אלו ראשי חדשים, ולשנים - זה קדוש שנים".

'אבן עזרא', 'רד"ק' ו'חזקוני' אומרים שהפועל 'יהי' משתמשים בו גם ליחיד וגם לרבים, גם לזכר וגם לנערה, כמו שנאמר : **"כי יהיה נערה בתולה"**. ואילו **'רבנו בחיי'** מסביר על דרך הפשט, שנאמר 'יהי' בלשון יחיד על שם שאין אור שניהם אלא אחד, והאור האחד הזה הופך להיות שני מאורות. ומוסיף ביאור נוסף, שיתכן וכתוב ביחיד כי הכוונה על האור הנברא ביום ראשון, ומאותו האור יתפשטו מאורות למטה. **'אור החיים'** הקדוש מסביר שנאמר - 'יהי' בלשון יחיד כי רמז בזה שרק אחד מהם מאיר ביום. ובאמצעות שדיבר ה' בדרך זה, הוא שהיה מה שהיה בתכלית הדבר, שנתמעטה הירח כאומרם ז"ל (חולין ס:), כי אם היה ה' אומר פתח דבריו - **יהיו** מאורות, בהכרח היה הדבר עומד כן כי דבר אלהינו יקום לעולם.

5. **במדרש רבה** (בראשית פרשה ו פסקה ט) שואל ר' אילפא, מדוע בפסוק י"ח נאמר - **'ולמשל'**, הרי כבר בפסוק ט"ז כבר נאמר **'לממשלת היום... לממשלת הלילה'**, ומסביר שבפסוק י"ח מדבר על הצדיקים שמושלים על השמש ועל הירח, כגון יהושע בעמק אילון.

6. **'רש"י'** מסביר שכתוב יהי מארת - חסר וי"ו, כי יום רביעי הוא יום מארה ליפול אסכרה בתינוקות. הוא ששנינו בד' היו מתעניי על האסכרה שלא תיפול בתינוקות. **ב'תפארת יהונתן'** מסביר, שלמעלה בשמים נראית הלבנה כמו כדור הארץ ללא אור עצמי. רק לנו הדרים על הארץ נראה כמו שני מאורות, ולכך בשמים שאינה נראה רק מאור אחד, נאמר **יהי מארת ברקיע השמים חסר**. אבל כשאמר **מאורות ברקיע השמים להאיר על הארץ**, נאמר מאורות מלא, דעל הארץ נראה כשני מאורות. אך אינו מסביר מדוע בפסוק ט"ז שוב כתוב - **'המארת'** חסר.

בפסוק ט"ז שוב מופיע - "המארת" בצורה חסרה? ואולי אפשר לומר, שפסוק י"ד מדבר רק על התכלית הראשונה של - 'להבדיל', ועדיין התכלית של המאורות חסרה, ולכן נאמר חסר בלי וי"ו. אך בפסוק ט"ו שכבר מדובר על התכלית השלישית והאחרונה, לכן נאמר - "למארת" עם וי"ו. אך שוב, בפסוק ט"ז מדובר על הצורך לעשות פעולה נוספת של תיקון לענין הממשלה של המאורות, לכן כתוב שוב - "המארת" בצורה חסרה, להדגיש שהמילה "ויעש" באה ללמדנו, שה' בא להשלים בזה את החסר בהם. **ובזה ענינו על שאלה ב'.**

"להבדיל בין היום ובין הלילה" \ "להאיר על הארץ" (פסוקים י"ד, ט"ו) - לכאורה, נראה ששתי המטרות הללו די דומות, כי ע"י הדרך שבה הם מאירים על הארץ, אנו יודעים גם להבדיל בין היום ובין הלילה. אך, בהחלט אלו שתי מטרות שונות. כי המטרה של - 'להאיר' היא שיהיה אור לצורכי הקיום של האדם והעולם. אך הרעיון של - 'להבדיל בין היום ובין הלילה', נצרך גם להרבה עניינים שקשורים לתורה ומצוות : יש מצוות הנוהגות דווקא ביום וישנן שנוהגות דווקא בלילה, תפילות, קרבנות, ההבדל בין לימוד תורה שבכתב שהוא ביום לעומת לימוד תורה שבע"פ שהוא בלילה, ועוד.⁷ וכן, בכדי להבדיל בין היום ובין הלילה מספיק שיאירו בשמים, ואנו נראה את השינויים בשמים ונדע מתי יום ומתי לילה. אך המטרה השנייה שהם יאירו על הארץ. **ובזה ענינו על שאלה ה'.**

"להבדיל... לאתת.. להאיר" \ "להאיר... ולמשל... ולהבדיל" (פסוקים י"ד - ט"ו, י"ז) - י"ח) - מדוע סדר התכליות שבשלב השלישי הפוך מסדר התכליות שבשלב הראשון? ואולי, יש לומר, שבשלב הראשון התכליות מסודרות לפי סדר החשיבות בעולמות העליונים. בתחילה התכלית של - 'להבדיל', כי היא קשורה לתורה ומצוות, כמו שראינו שגם בשמים כאשר משה רבנו עלה לקבל את התורה, היה הבדל בין יום ולילה לגבי מה שה' לימד אותו. לאחר מכן, הענין של האותות שהם אותות שמים על התנהגות בני אדם,⁸ וכן מועדים,⁹ ימים ושנים,¹⁰ שקשורים במידת מה לקיום מצוות. ורק במקום השלישי ענין - 'להאיר על הארץ' שהוא צורך פסי קיומי של האדם והעולם. אך בשלב השלישי, שבו ה' נותן את המאורות ברקיע השמים, התכליות מסודרות לפי צורך האדם מהדבר הגשמי ביותר עד הדבר הרוחני ביותר.¹¹ **ובזה ענינו על שאלה ו' של 'מלבי"ם'.**

7. **'רבנו בחיי'** מקשר את ענין המצוות לענין של **האותות** ואומר, שהם אותות לישראל בקריאת שמע של בוקר שמצוותה עם הנץ החמה וקריאת שמע של ערב שמצוותה עם צאת הכוכבים, גם בחיוב ברכת השמש בתקופת תמוז שחייב אדם לברך ברוך עושה בראשית, וכן דרשו חז"ל בברכות פרק ה' (נט ע"ב) תנו רבנן הרואה חמה בתקופתה ולבנה בטהרתה וכוכבים במשמרותם ומזלות בעתם אומר ברוך עושה בראשית, וגם בהיות הלבנה בחידושה שחייב לברך אשר במאמרו ברא שחקים.

8. **'רבנו בחיי'** מסביר את הענין הרוחני של האותות : "וזהו שנאמר והיו לאותות - כלומר והיו אותן המאורות, לאותן שקיימו **אותיות התורה** שיהיו זוכין ומתעדיין בהן, או שקיימו **המצוות** שנאמר בהן **אות** כגון מילה ושבת ותפילין".

9. את הענין הרוחני **שבמועדים** מסביר **'רבנו בחיי'** : "ואמר ולמועדים, כי הנשמה בהפרדה מן הגוף אינה זוכה מיד לאותו התענוג הגדול המעוד לה עד שיבוא **מועדה** וזמנה... שהרי עולם הנשמות הוא הבא לאדם מיד לאחר מיתה, אבל העולם הבא יש לו **מועד** ידוע וזמן קבוע, והם מעלות חלוקות כל אחת ואחת בפני עצמה, יש חיי העולם הבא לזמן תחיית המתים ויש עולם הבא לאחר התחייה".

10. את הענין הרוחני **בימים ושנים** מסביר **'רבנו בחיי'** שהם הזמנים החלוקים למעלות הנשמות, עיין שם.

וב'העמק דבר' מסביר, שהסדר כאן הפוך, והטעם לכך פשוט. שברגע הראשון שתלה הקב"ה אותם ברקיע מיד האירו על הארץ. אבל עדיין לא פעלו בממשלתם עד שהתחילו במהלכם. ובהליכתם פעלו בארץ, אך עדיין לא הבדילו עד הערב. ולכן, בפסוקים י"ז – י"ח נאמר קודם להאיר, ואח"כ למשול ורק לבסוף להבדיל. **ובזה ישנה תשובה על החלק הראשון שבשאלה ז'.**

"להבדיל בין היום ובין הלילה" \ "ולהבדיל בין האור ובין החשך" (פסוקים י"ד, י"ח) - הסברנו לעיל, שהצורך להבדיל בין היום ובין הלילה הוא צורך ברמה הרוחנית יותר הקשורה לתורה ומצוות. **ונוכל לומר**, שההבדלה בין האור ובין החושך היא צורך גשמי יותר, הנצרכת לחיי האדם ולקיום הצומח ולהתפתחותו.¹² ולפי זה **נוכל לומר**, שבשלב הראשון שהוא השלב הראשוני הרוחני, שבו אמר אלקים שכל התכליות הללו יהיו, לכן מובאת ההבדלה בין היום ובין הלילה, שקשורה יותר לתחום הרוחני. ואילו בשלב השלישי שאלוקים נותן את המאורות כל אחד במקומו, בכדי שימלאו את תפקידם לצורך האדם, זהו שלב שמבטא ענין גשמי יותר, לכן מובאת ההבדלה בין האור ובין החשך, הבדלה שקשורה יותר לתחום הגשמי.

11. רד"ק מקשר את **המאורות** להתפתחות **הצומח**, בזה שמסביר, שהמאורות נתלו בשמים דווקא ביום רביעי, כי ביום שלישי הוציאה הארץ את הדשאים והעצים, והיו צריכים למאורות לשם גידולם. ומוסיף שמאורות נבראו ביום ראשון עם הגלגלים, אלא שלא היה אורן עובר לארץ, לפי שלא היה הרקיע נכון לקבל אותן, גם לא הארץ שלא היתה יבשה כל צרכה. וכאשר הרקיע ברצון האל ביום השני נמתח, ונתראה היבשה, והארץ הוציאה צמחה ביום שלישי, ונתחזק הרקיע ברביעי, אמר האל שיראו מאורות ברקיע ויעשו פעולתם בארץ להיות הדשא עשב מזריע זרע, והעץ עושה פרי ברביעי.

12. אמנם מפירוש רש"י נראה, שאינו מבדיל בין המונחים 'יום' ו'לילה' לבין המונחים 'אור' ו'חשך': **"להבדיל בין היום ובין הלילה"** - משנגנו **האור** הראשון אבל בז' (נ"א בג') ימי בראשית שמשו **האור והחשך** הראשונים יחד בין **ביום ובין בלילה**.¹³ וכן **'רמב"ן'** לא מבדיל ביניהם ואומר שהם מושגים: **"ולפי דעתי כי ה"אור" הנזכר בכאן הוא היום, וה"חשך" הוא הלילה, כי כן שמם, כמו שאמר (לעיל פסוק ה) ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה"**. אך בכל אופן יש מקום לשאול מדוע יש שינוי בין הפסוקים.

חזקוני לעומתם כן מבדיל בין שני המושגים ואומר, שלהבדיל בין **היום ובין הלילה** מוסב על **השמש והירח**, ואילו להבדיל בין **האור ובין החשך** מוסב על **הכוכבים** שנראים כשהאור יוצא והחשך נכנס. **אם כי**, אפשר להגיד גם הפוך, שהרי קביעת הלילה היא בזמן צאת הכוכבים. **ועוד**, שאם אלו שני תכליות שונות, אז מדוע בכל מקום מופיעה רק תכלית אחת ולא שתיהן?